

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В ЗБЕРЕЖЕННІ ДОВКІЛЛЯ

В статті окреслено основні загрози сьогодення по відношенню до стану довкілля та природних ресурсів і окреслено напрямки діяльності для вирішення проблем.

Довкілля, природні ресурси, антикризовий, управління, ризики.

Довкілля та природні ресурси є основою більшості галузей національної економіки і від їхнього стану, якості і кількості залежать темпи відновлення економіки країни. І на сьогоднішній день це має бути найвищим пріоритетом на усіх рівнях управління державою, бізнесом та соціальної інфраструктури. Теперішній стан природних ресурсів є настільки погіршений, що можна назвати «кризовий» і відповідно вимагає застосування всіх антикризових інструментів управління. І є ефективним лише тоді, коли воно поєднує державний контроль, відповідальність бізнесу та активну участь громадськості. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України пріоритетним напрямком визначило подолання наслідків воєнних дій. великими векторами в цій роботі є: оцінка екологічних збитків від обстрілів та руйнування гребель; розмінування природних заповідників та лісів; залученням міжнародної допомоги через такі фонди, як UNESCO Heritage Emergency Fund. Застосування інструментарію є від нормативно-правового регулювання (напр. посилення відповідальності за екоцид) до самих сучасних - екологічне страхування (створення фінансових резервів для покриття витрат на ліквідацію наслідків) до інноваційних технологій - використання дронів та супутників для дистанційного моніторингу зон лиха. Військова агресія проти України має не лише гуманітарний та безпековий рівень. Вона завдала масштабну екологічну шкоду, наслідки якої Україна буде ліквідовувати ще дуже довго. Забруднені ґрунти й води, знищені ліси, заміновані природні території, аварії на промислових і енергетичних об'єктах — усе це безпосередньо впливає на здоров'я громадян, економічну стійкість громад і перспективи післявоєнного розвитку. У 2026 році питання оцінки екологічних збитків та відновлення довкілля стає стрижнем державної політики, європейської інтеграції та відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Військові дії спричинили Україні сильних екологічних втрат:

- Забруднення земель і водних ресурсів внаслідок обстрілів, руйнування нафтобаз, промислових підприємств і гідроспоруд.
- Мінування та фізичне знищення природних територій, включно з лісами, заповідниками, прибережними зонами.
- Ризики для біорізноманіття, зникнення середовищ існування, деградація екосистем.
- Аварійні викиди та накопичення токсичних відходів у зоні бойових дій.

Екологічні наслідки війни безпосередньо пов'язані з правом громадян на безпечне довкілля, доступ до чистої води та здорові умови життя.

Одним із ключових завдань 2026 року є системна оцінка екологічних збитків, завданих війною. Йдеться про формування доказової бази для міжнародних механізмів відповідальності.

Україна веде діяльність в цих векторах:

- уніфікації методик оцінки шкоди відповідно до стандартів ЄС;
- використання супутникових даних, екологічного моніторингу та цифрових реєстрів;
- інтеграції екологічних показників у загальну систему відбудови.

Цей підхід відповідає європейській практиці екологічної відповідальності та принципу «забруднювач платить», який є фундаментальним у політиці ЄС.

Відновлення довкілля: зелена відбудова як стратегічний вибір. Повоєнне відновлення України не може відбуватися за застарілими моделями. Зелена відбудова має стати основою державної політики у сфері довкілля. І такими ключовими напрямками на 2026 рік є:

- рекультивація забруднених і зруйнованих земель;
- розмінування природних територій і відновлення екосистем;
- інтеграція екологічних стандартів у відбудову інфраструктури;
- розвиток відновлюваної енергетики як альтернативи вразливим централізованим системам.

Такий підхід безпосередньо пов'язаний з імплементацією європейських екологічних директив і логікою European Green Deal.

І саме Уряд відіграє ключову роль у формуванні екологічної політики після війни:

- закладає правові рамки для оцінки та компенсації екологічної шкоди;
- ухвалює екологічне законодавство в межах євроінтеграційного пакета;
- здійснює парламентський контроль за використанням коштів на відновлення;
- забезпечує баланс між безпековими потребами та захистом довкілля.

Екологічна політика не може бути другорядною — вона є складовою національної безпеки. До основних ознак управління еколого-економічною безпекою підприємства слід віднести: 1) наявність певної сукупності взаємопов'язаних, взаємозалежних елементів (суб'єкта, методів та засобів управління), каналів прямого і зворотного зв'язку; 2) динамічність; 3) наявність складової, яка дозволяє вчасно виявити появу негативних змін чинників внутрішнього та зовнішнього середовища і своєчасно прийняти управлінські рішення щодо реакції на ці зміни; 4) існування і діяльність підприємства в умовах ресурсних, просторових і часових обмежень; 5) орієнтація на вирішення проблем в екологічних системах, де функціонує підприємство; 6) гнучкість і можливість пристосування до змін зовнішнього середовища.

Визначниками ефективності управління еколого-економічною безпекою підприємства можуть бути: швидкість реагування та збору необхідної інформації для прийняття управлінських рішень, адаптація до змін; рівень досягнення зміни найважливіших показників діяльності підприємства за визначений період; швидкість отримання позитивних змін та їх достатність для відновлення параметрів життєздатності підприємства, забезпечення подальшої його стійкості та сталості. Ще однією особливістю процесу управління еколого-економічною безпекою підприємства є його стратегічні пріоритети на основі ризику.

Українські науковці вважають, що дані пріоритети мають складатися з наступних елементів: 1) політика еколого-економічної безпеки підприємства, визначена вищим керівництвом підприємства з урахуванням небезпеки виробничого об'єкта (масштабів

можливих аварій, збитків та ін.) і передбачених цільових і планових показників ризику. Вона повинна відповідати законодавству і раніше взятим підприємством зобов'язанням. 2) планування, яке включає: ідентифікацію ризиків, на які підприємство може впливати; вимоги законодавства; цільові і планові показники ризику; програму управління ризиком, процес її впровадження та функціонування; навчання та компетентність персоналу підприємства в галузі безпеки; проведення перевірок і коригувальних дій щодо управління ризиками.

Використані джерела

1. <https://azones.law/analytics/oglyad-globalnyh-ryzykiv-2026-roku-vid-vsesvitnogo-ekonomichnogo-forumu/>
2. <https://ndu.kr.ua/850-ekolohichni-zbytky-vid-viiny-otsinka-ta-zakhody-z-vidnovlennia-dovkillia-u-2026-rotsi>
3. Бурий С.А., Мацеха Д.С. Антикризове управління та управлінські рішення проблеми підприємств малого бізнесу: монографія. Хмельницький : ТОВ «Тріада-М». 2016. 93 с.
4. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством. Київ : Центр навчальної літератури. 2005. 504 с.